

civilizovné Evropy na východních březích Baltského moře.

Přestože i v západní Evropě je o problémech národních a minoritních znovu a znovu slyšet, jejich prezentace zpravidla neopouští kultivovaný rámec, i odboj Basků se v postfrankovském Španělsku vcelku zmírnil, otázka vztahu Vlámů a Valonů v Belgii se bude pravděpodobně řešit nějakým spolkovým uspořádáním, problém Korsiky, Bretaně apod. je ve Francii okrajový, stejně tak Skotů a Walesanů v Británii. Kdysi velmi ožehavá otázka Alasky a Lotrinska je politicky prakticky vyřešena. Jediný závažný konflikt přetrvává v Ulsteru, kde se stále objevují mrtví (pouze zde se také rozpor zčásti skrývá za náboženskou otázkou).

Celkově se obecně potvrzuje teze, že neexistuje žádná korelace mezi početní veli-

kostí národa a jeho hospodářskou výkonností. Američané a Japonci patří mezi největší národy - i když nejsou absolutně nejpočetnějšími národy na světě - náležejí k ekonomicky nejvypělejšími, stejně jako počtem nevelcí Lucemburčané, Švýcaři, Norové, Švédové, Finové atd. U hospodářsky rozvinutých zemí pak nelze konstatovat ani nějakou vazbu ekonomické produktivnosti a efektivnosti na formu demokratického státního systému: federativního, konfederativního, spolkového, monarchistického na jedné straně, konzervativního, republikánského, sociálně demokratického či socialistického na druhé straně. Totéž ostatně platí i u zemí chudých (reálsocialistická Čína vykazuje stejný měrný HDP jako "tržní republika" Indie).

Ivan Štrup, Jiří Stehlík

Sociologie sídel v Chorvatsku před novými úkoly

Rozpad systému vlády jedné strany se musel odrazit i na stavu společenských věd. Negativní procesy sociálního rozpadu a celkovou dekompozici společnosti navíc urychlila válka. Je překvapující, že rozpad reálného socialismu proběhl relativně klidně v těch prostředích, kde byl hluboko zakořeněn nebo si alespoň na první pohled pevně stál. V socialistické Jugoslávii, která v mnohých vzbuzovala naději na lepší, svobodnější a humánnější socialismus, došlo ke krvavé tragédii. Pokud jde o situaci v Chorvatsku, zde člověk, který se zabývá zkoumáním společenských jevů, klopýtně hned o první a základní problém: o jakém společensko-ekonomickém systému je řeč. Není to už systém samosprávného socialismu, ale ani ještě žádný ze známých typů kapitalistického uspořádání. Bez ohledu na existenci systému více politických stran a na koketování s kapitalistickými společenskými vztahy, transformace vlastnictví nebyla ještě zcela dovedena do konce. Zdá se, že jediné správné je charakterizovat tento dnešní typ společnosti jako společnost v přerodu. Současný průběh ukazuje, že nehrozí nebezpečí vytváření liberál-

ního kapitalistického zřízení - naopak, už teď můžeme hovořit o rodících se zárodcích státního kapitalismu.

Na základě těchto faktů budu pokračovat ve výčtu několika dalších důležitých změn a pokusím se určit nové oblasti zájmů sociologie urbanismu v Chorvatsku. Sociologie sídel se zde institucionalizovala nejprve jako sociologie vesnice (v 60. letech) a potom jako urbánní sociologie (počátkem 70. let). Vývoj těchto sociologických disciplín byl úzce spjat se studiem sociologie na záhřebské filozofické fakultě. Díky relativní otevřenosti tehdejší Jugoslávie nebylo těžké sledovat teoretickou a metodologickou literaturu Západu a koncipovat první domácí empirické výzkumy. První týmy výzkumníků se vytvořily v Záhřebu, Splitu a Rijece a jako předmět výzkumu byly voleny kromě lokálních problémů, vázaných na urbanistické plány, i problémy obecnější povahy, spojené s hledáním takového konceptu výstavby nových sídlišť, který by nejvíce odpovídal lidským potřebám. V poslední době se členy výzkumných týmů stále častěji stávají i nesociologové - architekti, urbanisté, plánovači, ekonomové atd.

Před jakými důležitými proměnami se v dnešním Chorvatsku ocitá sociolog - výzkumník?

Za první: změnil se teritoriální a populační rámec zájmů urbanistické sociologie. Na jugoslávském teritoriu s populací více než 23 milióny obyvatel nelze provádět sociologické výzkumy. Je pravda, že i dříve bylo relativně málo globálních výzkumů, které by zahrnovaly všechny jugoslávské republiky a autonomní oblasti. Zato byla, podle nejružnějších ukazatelů, lehce proveditelná srovnání mezi republikami. Dnes je rámec zúžen na republiku a jakékoli komparace budou ještě dlouho, díky přerušené vědecké komunikaci, nemožné.

Za druhé: uplatňují se nová kritéria pro výběr žádoucích mezilidských vztahů. Na jejich vytváření bude méně působit poloha bydlení, zaměstnání, generační příslušnost, podobnost obyvatel apod. Už dnes je totiž rozhodujícím kritériem národní příslušnost. Všeobecně řečeno, rozdíly jsou jen ve stupni zvýšené teploty vyvolané nacionální horečkou. Dokonce můžeme hovořit o sociálním tlaku (přes hromadné sdělovací prostředky), který vede k vytváření žádoucích mezilidských vztahů - od kolegiálních po nejintimnější, jako je například láska nebo manželství. To, co je v některých rozvinutých demokratických společnostech věcí nedotknutelného soukromí (národní a náboženská příslušnost), je zde předmětem společenské a státní regulace. Sociolog nemůže přehlížet tyto jevy bez ohledu na to, směřují-li k vytváření homogenní, uzavřené společnosti a národního státu nebo ne.

Za třetí: v Chorvatsku se poprvé setkáváme s jevem masové migrace. Kdyby bylo uprchlíků jen několik stovek, sociální instituce by se o ně ihned postaraly. Jelikož je jejich počet značně vysoký, jde o skutečně rozměrný sociální jev. V podmínkách války je těžké zjistit přesný údaj, ale podle odhadu je v Chorvatsku okolo 600 tisíc uprchlíků. To znamená, že každý přibližně sedmý obyvatel žije mimo svůj domov.

Čtvrtý problém, kterým se sociolog-empirik zabývá, je změna materiálních zdrojů. Další směr širšího státního plánování určují především nemalé důsledky válečného ničení. V bezprostřední budoucnosti nemůže být

ani řeč o rozvoji, protože lidské zdroje budou muset nejdříve směřovat k obnově. Objevují se tendence vracet se ke starému, tj. pokusy dosáhnout úrovně materiálních podmínek, které zde vládly před nejnovější balkánskou válkou. Mohl bych zde vyjmenovat ještě řadu dalších změněných okolností, myslím si ale, že jsou méně důležité.

Jak uvedené změny ovlivňují práci sociologa - urbanisty a sociologii sídel?

Největším a nejnaléhavějším je v první řadě problém uprchlíků. V souvislosti s tím se objevuje nový problém reintegrace a normalizace života v prostředí se smíšeným obyvatelstvem. Pro každodenní používání není zcela nejšťastnější vybrán termín - *soužití*, který zároveň označuje i existenci různých národností ve stejné oblasti. Exaktní sociálně-demografická analýza musí přesně určit a mapovat depopulační pohyby, které jsou způsobeny válečnými konflikty a zjistit míru připravenosti obyvatelstva na návrat. Opouštěna jsou především venkovská sídla, mezi nimiž jsou i sídla s převážně starými obyvateli, která i před válečnými konflikty byla vystavena depopulaci. Zároveň musíme předpokládat, že někteří lidé se nechtějí vrátit do prostředí, z kterého vyšli. Zde vzniká další problém, problém integrace do nového prostředí (nová pracovní místa, bytový problém, nové sociální podmínky, kulturní šok, který je způsoben příchodem z vesnického do městského prostředí, nemluvě o duševním a tělesném stavu a těžkých válečných traumatech). Stejně tak existují vesnice, které jsou tak zničené, že se vyplatí budovat nové a neobnovovat zničené. V období obnovy se ocitneme i před problémem budování nových měst. A zde může být sociolog-urbanista dosti užitečný, protože právě on může, mimo jiné, upozornit na cizí zkušenosti, aby se zbytečně neopakovaly typické chyby. Jedná se především o zkušenosti Velké Británie z období po druhé světové válce. Zvláště důležitý je problém *sítě sídel*, jakož i problém jejich funkčního spojování v regiony. Kromě globálních se zde setkáváme i s regionálními problémy. Takže například v nových pohraničních oblastech, tam, kde dříve existovaly státní hranice, se podstatně změnil způsob života místního obyvatelstva. Velkým úkolem pro sociologa-

empirika bude provádění terénních výzkumů. Kromě problémů konkrétních integrací v oblasti pod kontrolou sil Spojených národů zůstává u většiny traumatizovaného obyvatelstva problém strachu a nedůvěry. Bude potřeba velké schopnosti výzkumníka, aby se obnovila komunikace s obyvatelstvem těch oblastí, které byly zasaženy válečným ničením. Je jisté, že několik generací sociologů-urbanistů se nebude moci zabývat výzkumem základních problémů typických pro relativně stabilní systémy, jako je komparativní analýza čtyř urbanistických aglomerací v Chorvatsku, proces urbanizace, dominantní společenské procesy a podobně.

Zatímco sociologové-urbanisté, stejně jako ostatní lidé s humanitním vzděláním, byli v období bezprostředních válečných příprav a kulminace válečných konfliktů v podstatě pasivními pozorovateli, v poválečném období by mohla jejich úloha mít neocenitelný význam. Když nic jiného, alespoň by mohli zabránit chybám, jejichž následky by mohly být dalekosáhlé. Nejvíce by mohli pomoci při *sociální reintegraci obyvatelstva* a při normalizaci každodenního

života v oblastech se smíšeným obyvatelstvem. Už dnes o tom existují detailně propracované vědecko-výzkumné projekty. Patrný je zájem chorvatské vlády o co nejméně bolestný přechod od válečných do poválečných podmínek života. Přese všechno u různých "subjektů rozhodování" je patrná až trochu patologická přecitlivělost na ideologické dědictví starého režimu. Tím se v souladu s úsilím nového režimu, aby všechno začalo od "a", a jeho averzí k samosprávě, zbytečně odkládá vydání jednoho základního zákona - zákona o místní samosprávě. Na závěr je třeba dodat: zatímco v každodenní politické diskusi je vyzdvižována naše příslušnost k Evropě, zatímco armáda novinářů, publicistů a historiků neustále dokazuje, že Chorvaté od nepaměti patřili do Evropy, a ne na Balkán, je potřeba rušit staré i nové mýty a profesionální činností napomoci vytváření *otevřené společnosti*, protože jen tak můžeme vstoupit do Evropy. A navíc: cesta do západní Evropy vede jedinečně přes Evropu střední.

Andreja Stojkovič
(přeložila Ilona Slepíčková)

Publikace výsledků sčítání lidu, domů a bytů 1991

Od června 1992 začnou vydávat ústřední statistické orgány republik publikace výsledků sčítání - xerokopie výstupních sestav z počítače, doplněné stručným metodickým textem. Publikace budou vycházet nejdříve za okresy, jejich města, obce a základní sídelní jednotky postupně podle průběhu zpracování, později za republiky. Všechny publikace budou prodávány, vypublikovány budou všechny zpracované výsledky. Předpokládaná cena činí zhruba 1 Kčs za tiskovou stránku.

A. Publikace výsledků za okresy (*okresní soubory dat*)

1. *Obyvatelstvo, domy, byty a domácnosti - okres...* Podrobné údaje o obyvatelstvu (věkové složení, rodinný stav, sociální složení, národnost, náboženské vyznání, ekonomická aktivita, plodnost žen), o domech (druh, stáří, vybavenost, vlastník, velikost), o bytech (podle druhu domu velikost, kategorie

vybavení, zalidnění bytu, úroveň bydlení), o domácnostech (druh, složení podle počtu členů a závislých dětí, podle věku a sociální skupiny osoby v čele). Vždy jde o tabulky kombinačního třídění. Stejná publikace bude za města nad 50 tis. obyv. a za kraje. Rozsah 59 tabulek na 205 stránkách, cena 140,- Kčs.

2. *Obyvatelstvo, domy, byty a domácnosti - město...* Zúžený obsah publikace A.1. za 362 měst a částí statutárních měst ČR a 137 měst SR do 50 tis. obyvatelů. Rozsah 31 tabulek na 102 stránkách, cena 74,- Kčs.
3. *Okresní publikace s podrobnými údaji za jednotlivé obce.* Kombinační zpracování dat o obyvatelstvu, domech, bytech a domácnostech v 17 dílčích tabulkách na sestavách OB 1 a OB 2 (vždy 2 stránky za každou obec). Rozsah podle počtu obcí v okrese, cena 90,- Kčs
4. *Okresní publikace s údaji za základní sídelní jednotky.* Vybraných 50 hlavních údajů za všechny obce, části obcí a základní